

Kniven set fra hhv. siden, forfra og bagfra.

En romersk foldekniv - et sjældent vanskeligt detektorfund

Af Louise Søndergaard

Det er altid spændende, når særlige detektorfund afleveres på ens skrivebord. Især hvis det lykkes at løse gåden, inden genstanden skal sendes til Nationalmuseets Danefæ-sekretariat for at blive vurderet til danefæ. Foldekniven her var så ligetil, og så alligevel ikke. En fortælling om de kringelkroge, der skal afsøges, før man måske/måske ikke bliver meget klogere.

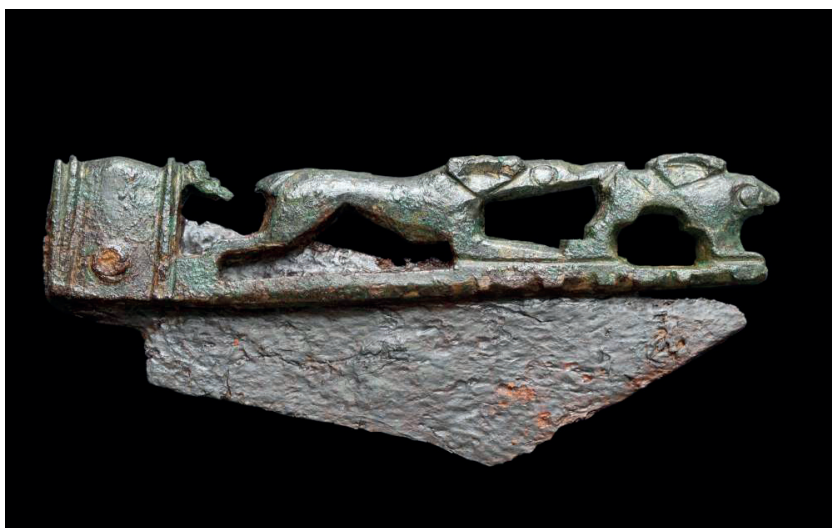
En god gammeldags lommekniv

I forsommeren 2020 landede en særlig genstand på forfatterens skrivebord. Der var tale om en meget velbevaret foldekniv, som var blevet fundet med metaldetektor af Henrik Manse Dupont. Finderen havde selv via internettets udbud af detektorrelatede Facebook-sider fundet ud af, at her var tale om en romersk kniv, og således indløb den i hast til Museum Skanderborg.

Kniven er 8,8 cm lang og 1,7 cm bred, mens bagstykket måler 1 cm. Selve skæftet er i en kobberlegering og i tre dele – to identiske sidestykker og et bagstykke, som er sat sammen med nitter. Selve knivsbladet er af jern. Det er delvis bortrustet, delvis rustet fast i knivens skæfte, men selve foldemekanismen ses tydeligt. Romerske foldeknive er ikke ligefrem hyppige, men få eksemplarer er fundet her til lands. Indtil videre er denne kniv det fjerde eksemplar.¹ I England ses de noget oftere, og deres adkomst dér skyldes velsagtens de romerske soldater, der medbragte dem som rage- eller lommeknive.

Foldeknivenes skæfte ses udsmykket med en forskelligartet vifte af generelt populære motiver; erotiske scener, gladiatorer, ørne og jagtscener med hare/hund. Motivet på den af skanderborgsk muld fremdragne type lader sig dog ikke sådan lige identificere. Den er foreslået som en temmelig stiliseret model af hare/hund-typen, men dén tolkning har denne artikels forfatter ingen ro med. En valkyrie er også foreslået, men der mangler både skjold og kvindelige attributter.

Langt mere sandsynligt forekommer det, at skæftet skal betragtes som en opretstående person i hel figur. Personen ses i profil med ryggen mod knivens bagstykke. Den nederste tredjedel af kniven – hvor bladet har været monteret – ligner en base, hvorpå figuren står med forskudte ben og hånden op foran brystet. Øverst ses ansigtet, ligeledes i profil.

Et par engelske foldeknivs-eksemplarer. Øverst ses det stiliserede motiv hund-jager-hare, mens den nederste knivs skæfte viser en erotisk scene. Øverst foldekniv fra Corinium Museums samling. Nederst: West Yorkshire Archaeology Advisory Service, Mary Blevins.

At figuren står på en base, tyder på, at det har skullet gengive en statue, men hvilken? Ved nærmere granskning har figuren noget om halsen, der muligvis går op omkring hovedet. Over panden ses en udposning, der kunne ligne en fremskudt tophue. Bag nakken ses noget langt, der går lodret ned til personens albue. Det må have haft en vis betydning, eftersom det er det eneste, der pryder knivens bagstykke.

Mitras og romersk mysterie-kult

Ved første øjekast kan den fremskudte tophue ligne en frygisk hue, som i den antikke kunst ses afbilledet på personer, der stammer fra Frygien; et område i det nuværende Tyrkiet. Den kendteste bærer af denne hue

Dette relief, der står på det kunsthistoriske museum i Wien, viser Mitras og hans hjælpere med den karakteristiske tophue. Mitras er i færd med at slagte tyren, og relieffets udformning viser tydeligt, at det skal forestille at foregå inde i en grotte.

Foto: Kunsthistorisches Museum Wien.

er guden Mitras, som var omdrejningspunktet i en hemmelighedsfuld romersk mysterie-kult.

Kulten var udelukkende for mænd, og ceremonierne foregik for særligt indviede personer i underjordiske helligdomme, der understregede kultens forbindelse til det underjordiske. Mitras selv var ofte tilstede i helligdommene i form af en statue, hvor guden sås i færd med at skære halsen over på en tyr, der tillige blev bidt i sine ædlere dele af en skorpion. Helligdommene er fundet overalt i det romerske rige. For eksempel er der flere fund fra området syd for Limes – Romerrigets nordligste grænse – der viser, at soldaterne tog kulten med hjemmefra og udbredte den, hvor de kom frem.

Fotografier af detektorfører Henrik Manse Duponts dolk blev sendt til Cristina Murer, som er ekspert i romersk skulptur ved universitetet i Bern, Schweiz. Hun mente også, at der kunne være tale om en gengivelse af en Mitras-statue og henviste til en statuette fundet ved en udgravning af en helligdom i Ostia – Roms havneby.

Således opmuntret af, at mysteriet om foldekniven stort set var løst, blev endnu et foto sendt til en Mitras-ekspert ved Kent University. Mest for

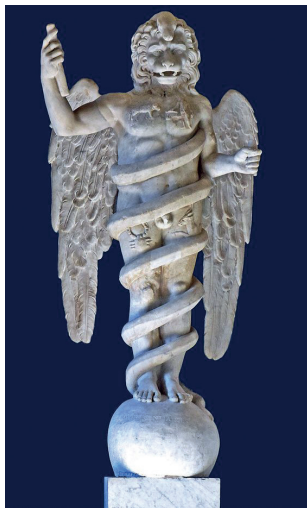
bare lige at få vores identifikation endelig bekræftet. Eksperten David Walsh vendte tilbage med det nedslående svar, at der næppe var tale om Mitras. Statuetten fra Ostia ville han heller ikke godtage som Mitras. Han fremsatte imidlertid en anden mulighed.

Aion – symbolet på det romerske styres evighed

Aion er ligeledes en af de utallige, obskure mysterie-guddomme, som romerne fik kendskab til via rigets østlige ekspansioner. Aion blev i Romerriget indlemmet i den Mitraiske kult som gud for evighed/alle tider, og fordi også han var tilknyttet denne hemmelige kult, ligger hans bedrifter noget dunkle hen. Han afbildes gerne som en ung mand med slanger om sin nøgne torso, løvehoved og vinger.

Slangen var symbolet på tidens cykliske evighed, og måske er det faktisk en slange, der snor sig om benene på foldeknivens figur. Den ejendommelige hovedbeklædning kunne således repræsentere en løvemanke, og betragter man knivens noget ufuldstændige forside, kan det godt være, at den udstående tophue nærmere er ører eller en del af en manke. Vender man kniven om og kigger på bagsiden, ses det eneste ornament her at være delt i to. Kan det være et sæt vinger? Da det er det eneste, der pryder bagsiden, formodes det at have været væsentligt for den figurative tolkning.

Eksempler på statuer, der skal forestille Aion. Gudernes attributter blev ofte varieret over tid og geografiske afstande, men der er tydelige fellestræk på de her afbildede. Til venstre: Statuen har ikke løvemanke, men derimod et løvehoved påsat sit bryst. Skulptur fra Merida, Spanien, foto: Domingo fra <http://lunaragonesporelmondo.blogspot.com>. I midten: En skulptur af Aion, der befinder sig på Vatikanmuseet, foto: Vassil på Wikipedia.org. Til højre: Tegning af figur fundet i et Mitraeum i Ostia fra 2. årh. e.Kr. (tegner ukendt).

Selve figuren kan for så vidt med et vist forbehold gå an som denne Aion. Men hvorfor i alverden skulle en lommekniv med en romersk mysteriegud dog ende på en mark i nærheden af Gl. Rye?

Antoninus Pius, der bestred det romerske kejser-embede fra 138-161 e.Kr. prægede sine mønter med Aion som det ultimative symbol på det romerske riges evighed. Det har formentlig været et populært motiv hos den romerske hær, der som nævnt ovenfor, var stærkt optaget af Mitraskultens mysterier. Er der således tale om en romersk foldekniv, må den være bragt nordpå af romerske legionærer, og siden handlet, stjålet eller foræret som gave, så den til sidst endte hos en ejer her. Om denne ejer har været bekendt med knivens figurative symbolik er ikke let at vide, men ideer om tiders rullen og forfædrenes evighed har helt sikkert også været en del af dennes bevidsthed, så det er ikke utænkeligt.

To romerske sølv mønter – såkaldte denarer - er fundet hver for sig i en radius af 300 meter fra kniven. Den ene er endnu ikke blevet indleveret, og den anden er i så dårlig stand, at den ikke umiddelbart kan identificeres. At den ER i dårlig stand kan dog antyde at den ikke er fra det første århundrede, da mønterne her var af betydelig bedre kvalitet. Desuden ses de fleste romerske mønter at bevæge sig nordpå fra 2. århundrede efter Kristi fødsel. Der har altså været kontakter sydover i området, og måske har kniv og mønter været i hinandens følge.

Paralleller

Den arkæologiske metode involverer meget ofte at søge paralleller. Det gør sig især gældende, når vi har at gøre med et detektorfund, der er pløjet op i markens muld og således ikke er fundet i nogen sammenhæng, der kan tolkes på. Er en tilsvarende genstand fundet i en mere læsbar kontekst med andre, daterbare fund, kan man således drage sine slutninger ud fra denne. Af typen her synes der dog at være meget få! I det engelske område, der som bekendt var indlemmet i det romerske rige for store deles vedkommende, har det ikke været muligt at finde en eneste. En forespørgsel hos British Museum kunne ikke afhjælpe dette, da de heller ikke havde typen i deres ellers forholdsvis omfattende samling af foldeknive. Der må findes flere, men eftersom der sikkert ofte vil være tale om detektorfundne genstande, mangler der udbredt kendskab, da der sjældent er nationale registre over detektorfund. Desværre viser auktionshusenes kataloger, at det ofte er her, disse kuriøse foldeknives videre skæbne udspiller sig fra. Der findes spredte, kortere udgivelser om foldeknivene, men ingen af dem, som har kunnet skaffes, har denne type.

Foldeknivens finder Henrik havde imidlertid heller ikke givet op og var således blevet henvist til et detektorfund gjort i Norge øst for

Fragmentet fra Norge, der tydeligvis viser samme motiv, men her kun delvis bevaret. Fødder og base er knækket af, ligesom den fragmenterede tilstand ikke gjorde det muligt at tolke genstanden som en del af en kniv. Foto: venligst sendt af Vivian Wangen, Universitetet Oslo.

Oslo. Ny mailkorrespondance igangsattes med Vivian Wangen fra det kulturhistoriske museum ved Universitetet i Oslo. Der var tydeligvis tale om samme motiv, men eftersom her kun var blevet fundet en del af det ene sidestykke, kunne det ikke identificeres som en dolk. Her var genstanden blevet tolket som en art beslag, der henføres til jernalder med formodet kontinental oprindelse. Anden viden havde de ikke, og det er indtil videre det eneste eksemplar, vi har kendskab til uden for Danmark.

De to andre eksemplarer fundet her til lands er som den norske også kun bevaret i form af et fragmenteret sidestykke. Ligeledes er der tale om fund gjort med metaldetektor, og således er vi lige vidt med hensyn til en sikker datering på genstandstypen. Alle eksemplarer er imidlertid fremkommet inden for de sidste tre år, så mon ikke, at der i kommodeskuffer og museumsmagasiner ligger lignende "beslag" og gemmer sig? Hvis kendskabet til denne eksotiske genstandstype bliver udbredt, dukker der sikkert flere op.

Således afrundes historien om de vide forgreninger, som en enkelt løsrevet genstand kan føre arkæologen ud i. Intet varer evigt – hverken det romerske rige eller guden Aions popularitet – men håbet om at løse mysteriet om den romerske foldekniv kommer til at leve længe endnu.

Noter:

¹ To andre kendes fra hhv. Nordjylland og Sjælland, mens det ikke har været muligt at få oplyst fundsted på den sidste.

Litteratur:

Bartus, Dávid (2010): Les manches de coutaeu à representation de gladiateur de l'époque romaine. I Borhy, L. (ed.): *Studia Celtica Classica et Romana Nicolae Szabó septuagesimo dedicata*. Budapest, s. 27-49.

Bartus, Dávid og Jessica Grimm (2010): A knife Handle from Caerwent (Venta Silurum) Depicting Gladiators. *Britannia* 41, s. 321-324.

Bozic, Dragan (2001): Über den Verwendungszweck einiger römischen Messerchen. *Instrumentum* 13, s. 28-30.

Riha, Emilie (1986): Römisches Toilettgerät und medizinische Instrumente aus Augst und Kaiseraugst. *Forschungen Augst* 6, 1986.

Rüsch, Alfred (1981): Römische Klappmesser aus Köngen und Bondorf. *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 6, S. 541-549.